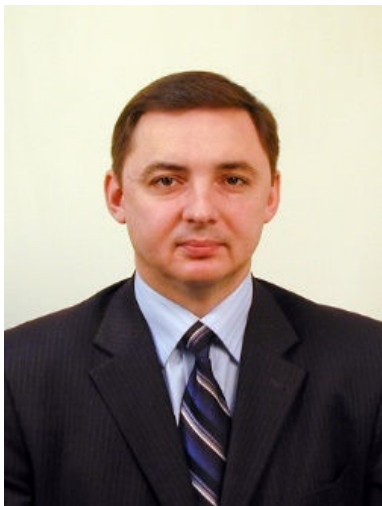

РОЗДІЛ I

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК: 338.242:658.14

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2021-77-4-23-29>

Бойко Ігор Йосипович,

доктор юридичних наук, професор

(Львівський національний університет

імені Івана Франка, м. Львів)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6841-0271>

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ГАЛИЧИНІ У СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ (1772–1918 РР.)

У статті проаналізовано особливості правового регулювання інтелектуальної власності в Україні, зокрема на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). Акцентовано увагу на основні джерела правового регулювання цивільних відносин, зокрема інтелектуальної власності в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). Зосереджено увагу на поділі речей (тілесні й безтілесні, рухомі й нерухомі, використані та невикористані, з ціною та без ціни). Зроблено висновок, що розвиток правового регулювання інтелектуальної власності в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) сформував певний досвід, який характеризувався конкретизацією об'єктів, суб'єктів, визначеністю змісту інтелектуальної власності, закріпленням правової охорони авторських прав та їх захисту в суді.

Ключові слова: цивільно-правове регулювання; інтелектуальна власність; право власності; Галичина; Австрія; Австро-Угорщина.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розбудови Української держави важливим є формування ефективної державної політики у сфері інтелектуальної власності, яка відповідала б новим суспільно-політичним та економічним реаліям; створення досконалого законодавства, норми якого відтворюють модель демократичного суспільства. Сьогодні інтелектуальна власність є важливим приватноправовим інститутом, який має об'єктивний характер, оскільки забезпечує регулювання відносин щодо створення, оформлення, використання, охорони результатів інтелектуальної діяльності, та суб'єктивне значення, що проявляється в забезпеченні прав творця та його правонаступників на одержані ними результати. Проблеми правової охорони інтелектуальної власності в Україні останніми роками набувають усе більшої актуальності. Обсяги порушень прав інтелектуальної діяльності швидко зростають. Порушення прав інтелектуальної власності мають місце у формі активних дій, бездіяльності, зростає кількість та змінюється характер правопорушень у цифровому середовищі. Захист своїх прав необхідно здійснювати в суді на основі базових положень статей 16 та 432 чинного Цивільного кодексу України, норм спеціального законодавства в цій сфері.

Важливим у цьому процесі для правознавців є вивчення історичного національного досвіду правового регулювання інтелектуальної власності на українських землях у різні історичні періоди. Значний інтерес представляє дослідження історії правового регулювання інтелектуальної власності в Україні, зокрема на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.).

У 1772 р. за результатами першого поділу Речі Посполитої Галичину було анексовано Австрією. Остаточне входження Галичини до складу Австрії було юридично оформлено договором між Австрією, Пруссією та Росією від 03 травня 1815 р. За Кючук-Кайнарджійським мирним договором 1774 р., укладеним між Росією та Туреччиною, до складу Австрії було приєднано також і Буковину. У складі Габсбурзької монархії з 1526 р. перебувала Угорщина, яка ще з 1326 р. захопила населене українцями Закарпаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історико-правових досліджень правового регулювання інтелектуальної власності в Україні, зокрема на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.), досліджували Г. Довгань, В. Кульчицький, М. Никифорак, О. Огоновський, Б. Тищик, І. Терлюк та ін.

Метою цієї статті є з'ясування особливостей розвитку правового регулювання інтелектуальної власності в Україні, зокрема на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.).

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом правового регулювання цивільних відносин, зокрема інтелектуальної власності, у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) був австрійський Цивільний кодекс 1811 р. Речовими правами за австрійським Цивільним кодексом 1811 р. були право власності, право володіння, право на заставу, а також сервітути. Безперечно, визначальним інститутом речового права в австрійському законодавстві залишалось право власності. Ст. 353 австрійського Цивільного кодексу 1811 р. подавала таке визначення поняття власності: «Усе, що кому-небудь належить, усі його тілесні та безтілесні речі». Власність розглядалася як право розпоряджатися сутністю та вигодами певної речі на свій вибір і позбавляти цього права всіх інших. Повний власник мав право вільно розпоряджатися своєю власністю.

Речі поділяли на тілесні й безтілесні, рухомі й нерухомі, використані та невикористані, з ціною та без ціни. Тілесними речами були ті, що сприймалися органами відчуттів. До безтілесних речей належали, насамперед, майнові права: право ловити рибу, право полювати тощо. Згідно зі ст. 293 австрійського Цивільного кодексу 1811 р. речі, котрі без пошкодження можна було переміщати в просторі, вважали рухомими, а інші – нерухомими. Цікаво, що рухомі речі, котрі були складовою нерухомих речей, теж визнавали нерухомими [1, с. 341].

В Австрійській імперії положення щодо правового регулювання інтелектуальної власності вперше були визначені в Цивільному кодексі 1811 р. (ст. 1164–1170). Вони регулювали відносини, пов'язані з публікацією творів: право передруку, видавничої умови. У 1846 р. австрійським парламентом було видано Закон про літературну, музичну та художню власність, патент про передрук (далі – Закон 1846 р.). Кримінальний закон містив ст. 476, якою передбачалося покарання за контрафакцію. Метою видання патенту була охорона літературної та художньої власності, а згідно зі ст. 1 літературні твори і твори мистецтва визнавали власністю авторів. Зазначені документи не містили норм, котрі б стосувалися безпосередньо особи автора, відносин співавторства, тому автори застосовували цивілістичну конструкцію спільної власності [2, с. 196–197].

Австрійські нормативно-правові акти 1846 р. вперше врегулювали вільне використання творів, зокрема право перекладу, цитування. Відповідно до Закону 1846 р.,

художник повинен був під загрозою втрати прав закріпити за собою право репродукції та реалізувати його впродовж 2 років.

Варто акцентувати увагу, що перебування західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської монархії, порівняно з попереднім періодом панування Речі Посполитої, сприяло духовному поступу української нації, активізувало культурно-мистецькі процеси на українських землях. Така ситуація зумовила те, що лише в останні роки XIX ст. в суспільстві сформувався розуміння необхідності правової охорони результатів інтелектуальної творчості, оскільки вони мали економічну та соціальну цінність [3, с. 154]. Підтвердженням цього є і той факт, що в матеріалах Вищого крайового суду, Крайового суду та Апеляційного суду, які діяли в цей період у Львові, не вдалося знайти жодної справи про порушення авторських прав.

Важливим і новим нормативним актом у сфері регулювання інтелектуальної власності був австрійський Закон про авторське право на твори літератури, мистецтва та фотографії, прийнятий 26 грудня 1895 р. (далі – Закон 1895 р.). Він складався з 5 розділів та 68 параграфів: 1) загальні положення; 2) зміст авторського права; 3) строк правової охорони; 4) охорона авторського права; 5) прикінцеві положення. Відповідно до ст. 1 дія Закону 1895 р. поширювалася на твори літератури, мистецтва та фотографії, що були створені в Австрії, автори яких були австрійськими громадянами, незалежно від місця появи твору. Уперше з'явилися норми, котрі регулювали відносини співавторства. Згідно зі ст. 7 згаданого Закону авторське право на твір, створений у співавторстві, належало всім співавторам. Розпоряджатися твором співавтори могли лише за спільною згодою, у разі порушення спільного авторського права кожен співавтор мав право захищати своє право в судовому порядку. Авторське право на складені твори (збірники) належало упорядникові, а на твори, включені до збірника, – їхнім авторам (ст. 8). Закон закріплював презумпцію авторства (ст. 10). Авторське право на твір, опублікований анонімно чи під псевдонімом, отримував видавець. До об'єктів, що не охоронялися цим Законом, належали офіційні документи, видані органами влади, промови, виголошені на публічних зборах, прес-інформація, оголошення, інструкції про застосування виробів (ст. 5). У Законах 1846 р. та 1895 р. передбачено, що авторське право діє впродовж усього життя автора та 30 років після його смерті [2, с. 199–200]. Новелою Закону 1895 р. було введення реєстру авторів та їхніх творів, який формувався у Міністерстві торгівлі. Такі відомості були важливими для осіб, чий твори оприлюднювалися анонімно або під псевдонімом, оскільки строк дії авторського права в такому випадку становив 30 років з моменту оприлюднення.

Автор мав право на виключне та необмежене використання твору. О. Огоновський основною правомочністю автора вважав право накладу: «Механічне розмноження доробку праці умислової, унятого в певну форму виїзну». У сучасному розумінні йдеться про відтворення твору – право на повторне надання твору об'єктивної форми, що робить твір доступним для сприйняття іншими особами. О. Огоновський уживав термін «умова о наклад» стосовно договору, на підставі котрого передавалося згадане право. Право на відтворення твору автор мав право передати за оплату або безкоштовно (ст.ст. 16, 17 Закону 1895 р.), воно переходило до спадкоємців (ст. 15). Предметом видавничого договору міг бути ще не існуючий твір. На думку О. Огоновського, передання права на відтворення відповідає категорії договору купівлі-продажу або дарування, але особливість предмета зумовлює виділення його в окрему групу правочинів [3, с. 158].

У нормативних актах 1846 р. передбачалися штрафи та конфіскація контрафактних примірників, обладнання для їхнього виготовлення. У Законі 1895 р. питання охорони авторських прав урегульовано детальніше. За умисне порушення авторського права або поширення контрафактних примірників установлювали покарання у вигляді штрафу в

розмірі від 10 до 2 тис. флоринів чи арешт на термін від 1 до 6 місяців. Таке ж суворе покарання призначали й за неправдиве подання відомостей до реєстру авторів. Штраф у розмірі від 5 до 100 флоринів був: покаранням за те, що не зазначено прізвище автора під час публікації його твору або під час цитування; за зазначення на контрафактній копії автора оригіналу; розпорядження світлиною без згоди особи, зображеної на ній або її спадкоємців (ст. 52). На розсуд суду залишалося визначення розміру моральної шкоди (ст. 57) [2, с. 200–201].

Розвиток права промислової власності здійснювався під впливом економічного розвитку, який на західноукраїнських землях у складі Австрії відбувався повільніше, ніж у розвинутих у господарському аспекті регіонах Австрії, а відтак – Австро-Угорщини.

Перший загальнодержавний закон у сфері патентного права – Закон «Про привілей» було прийнято 15 серпня 1852 р. (далі – Закон 1852 р.). Відповідно до ст. 1 цього Закону винятковий привілей надавали на нове відкриття, винахід, удосконалення, предметом яких були новий виріб, новий спосіб або метод виробництва. Було передбачено вимогу місцевої новизни. Особа, котра хотіла отримати привілей, повинна була подати до державної установи заяву, опис винаходу, креслення, зразки. У Львові такою установою було Окружне управління Надвірної канцелярії. Державна установа мала перевірити, чи заявка була оформлена належно, чи містила всі необхідні документи, чи сплачено збір за подання заявки. За умови відповідності матеріалів заявки вимогам закону визначали дату подання заявки, згідно з якою встановлювали пріоритет.

Наступний етап – вивчення матеріалів у Міністерстві торгівлі та промисловості, яке мало право відкрити запечатаний опис і дослідити: чи опис складено німецькою мовою або мовою, яка використовується в певному коронному краю, чи заявка стосується одного або більше винаходів, чи не суперечить винахід публічним інтересам. Окремо було наголошено, що не перевірялося, чи був заявлений об'єкт корисним (ст. 17). Згідно зі ст. 21 Закону 1852 р. винятковий привілей надавав гарантію виключного використання відкриття, винаходу, удосконалення в обсязі, передбаченому в описі на термін дії привілею. Максимальний строк правової охорони становив 15 років. За перші 5 років власник привілею повинен був сплатити 10 злотих, за наступні 5 років – 200, за останні 5 років – 400 злотих. Власник привілею мав право створювати майстерні для виробництва на основі винаходів, організувати заклади та склади для їхнього зберігання та продажу, надавати дозволи на розповсюдження виготовлених предметів, він міг продати свій привілей, передати у спадщину, видати ліцензію, отримати на такий самий предмет привілей за кордоном (ст. 22). Спеціалісти зауважували недоліки Закону 1852 р.: застарілий порядок видачі привілеїв, відсутність апеляційної інстанції щодо позовів про визнання привілеїв недійсними, можливість видачі таємних привілеїв, підсудність позовів про контрафакцію поліційними органам.

Новий Закон «Про охорону винаходів (патентний закон)» прийнято 11 січня 1897 р. (далі – Закон 1897 р.). Відповідно до ст. 1 цього Закону, правову охорону надавали новим, промислово придатним винаходам. Об'єкт визнавали новим, якщо його опис не був раніше опублікованим; тоді, коли він не був предметом привілею, що перетворився на суспільне благо; якщо його раніше не використовували на території Австрії. Право на отримання патенту мав винахідник або його правонаступник; до моменту доведення протилежного винахідником вважали першого заявника. Важливою новелою стало введення положень, котрі стосувалися службових винаходів. Саме із Законом 1897 р. пов'язують започаткування реалізації соціально орієнтованого підходу стосовно цих питань. Зазначалося, що робітників, службовців, котрі створили певне розроблення під час роботи,

будуть визнавати винахідниками, якщо інше не передбачено трудовим договором. Наголошувалося на праві службовця-винахідника отримати винагороду (ст. 5).

Отримання патенту надавало винахідникові виключне право виготовлення предмета, уведення його в цивільний оборот, продаж, застосування. У випадку, якщо патент стосувався певного процесу, охорону надавали й предметам, виготовленим завдяки цьому процесу (ст. 8).

У Законах 1852 р. (ст. 21–22) і 1897 р. права власника патенту називали виключними, що характеризувало головну ознаку прав інтелектуальної власності – приналежність їх лише власникові патенту і нікому іншому. Причому акцентувалося на позитивній стороні права патентоволодільця. Варто наголосити: упродовж XIX ст. тривали наукові дебати щодо доцільності запровадження патентної системи. На підтвердження доцільності наводили такі аргументи: виключне право на винахід є справедливою винагородою винахідника за його нову ідею; витрачені кошти на досліді, винагорода сприятимуть винахідництву та розвитку промисловості [4, с. 62–63].

Термін дії патенту становив 15 років, його дія розпочиналася з моменту публікації відомостей у Патентних відомостях. Передбачалися випадки експропріації патентів. Згідно зі ст. 15 Закону 1897 р., з огляду на військові, суспільні або державні інтереси, за рішенням політичних крайових властей у Відні винахідника позбавляли права використання винаходу повністю або частково, за що йому виплачували компенсацію. Право отримання патенту і право на патент вводили до складу спадщини, воно могло бути предметом застави, виключної або невиключної ліцензії. Відомості про передання права власності на винахід мали бути внесені до патентного реєстру (ст. 23). Скасування патенту мало місце у випадку його невикористання впродовж трьох років з моменту опублікування відомостей про видачу патенту [4, с. 63–64].

Висновки. Розвиток правового регулювання інтелектуальної власності у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) сформував певний досвід, який характеризувався конкретизацією об'єктів, суб'єктів, визначеністю змісту інтелектуальної власності, закріпленням правової охорони авторських прав та їх захисту у суді.

Сьогодні в Україні система правової охорони інтелектуальної власності пройшла серйозний етап реформування. Ураховано європейський досвід, досвід провідних країн світу. Створено нову систему державних органів, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері інтелектуальної власності. Позитивних змін зазнали і спеціальні нормативні акти в цій сфері. Створено Вищий суд з питань інтелектуальної власності, який, на жаль, ще не запрацював. Водночас є ще серйозні проблеми та недоліки у функціонуванні як державної, так і судової системи щодо охорони прав інтелектуальної власності, що істотно позначається на розвитку національного науково-технологічного і творчого потенціалу, стримує становлення нової інноваційної моделі розвитку країни, ускладнює відносини України з провідними державами світу у сфері охорони прав інтелектуальної власності. Зрозуміло, що без ефективного та невідкладного вирішення цих проблем перспективи соціально-економічного розвитку України, її національної безпеки, входження у світове співтовариство як інтелектуальної та економічно розвинутої держави можуть бути доволі віддаленими.

Нагальна необхідність ефективної правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності для України зумовлюється обраною стратегією побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпечення соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально-економічного розвитку, що має спиратися насамперед на активізацію власного інтелектуального потенціалу. Потребує вдосконалення правове регулювання способів захисту прав інтелектуальної власності. Адже в цій сфері

вчиняються специфічні правопорушення, у тому числі й у цифровому середовищі. Тому і способи захисту порушених прав мають носити адекватний характер. Вимагає переосмислення і процес доказування фактів порушення прав з огляду як на специфіку порушень, так і на сферу їх прояву. У цьому плані має повноцінно запрацювати Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Існує потреба у вирішенні питання щодо належного визначення юрисдикції судів стосовно розгляду справ відповідної категорії. Суттєво ускладнено розгляд спорів щодо дотримання прав інтелектуальної власності, що пов'язано передусім із законодавчо закріпленою процедурою ведення процесу у справах стосовно визнання недійсними охоронних документів, а також рішень щодо їх видачі у судах різних юрисдикцій.

Недоліки в розробленні проєктів нормативних актів та застосуванні законодавства, діяльності державних органів є також наслідком неналежного громадського контролю за діяльністю в цій сфері. До розроблення проєктів законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності не залучаються фахівці, такі проєкти не проходять наукових експертиз із залученням Національної академії наук України, Академії правових наук України, наукових установ. Неповною мірою реалізуються контрольні функції Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти щодо здійснення аналізу практики застосування законодавства в діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, підготовки та подання відповідних висновків і рекомендацій на розгляд Верховної Ради України.

Важливо звернути увагу й на стан викладання навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності» для студентів правничих спеціальностей. Адже окремо такий курс, як правило, не викладається. Студенти вивчають право інтелектуальної власності як складову цивільного права. Такий стан не сприяє всебічному та повноцінному вивченню теоретико-прикладних проблем у цій сфері. Окрім цього, інтелектуальна власність охоплює і низку публічно-правових аспектів (реєстрація авторського права, патентування, оскарження рішень до Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності тощо), що неможливо охопити в рамках навчальної дисципліни «Цивільне право». Відповідно, це все позначається і на формуванні фахівців в окресленій сфері.

За умови вирішення зазначених проблемних питань ситуація в сучасній Україні може суттєво змінитися на краще, підтвердженням того слугує історичний досвід.

Список використаних джерел

1. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / ред. В. Гончаренко. Київ : Ін Юре, 2000. Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. 471 с.
2. Довгань Г. В. Правова охорона авторських прав на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини з 1772 по 1918 рр. / Г. В. Довгань. *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 38. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. С. 196–202.
3. Огоновський О. Система австрійського права приватного. Видав. П. Стебельський. Т 1. Науки загальні і право річеве. Львів : Накл. О. Огоновської, 1897. 341 с.
4. Довгань Г. В. Правове регулювання відносин промислової власності на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини з 1772 по 1918 рік. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2007. № 45. С. 62–64.

References

1. Honcharenko, V. (Ed.). (2000). *Khrestomatiia z istorii derzhavy i prava Ukrainy : u 2 t.* [A textbook on the history of the state and law of Ukraine : in 2 vols.] (Vol. 1). In Yure. 471 s. [in Ukrainian].
2. Dovhan, H. V. (2007). *Pravova okhorona avtorskykh prav na zakhidnoukrainskykh zemliakh u skladі Avstro-Uhorshchyny z 1772 po 1918 rr.* [Legal protection of copyright in Western Ukraine as part of Austria-Hungary from 1772 to 1918]. *Derzhava i Pravo: Zbirnyk Naukovykh Prats. Yurydychni i Politychni Nauky*. Vyp. 38. S. 196–202 [in Ukrainian].

3. Ohonovskyi, O. (1897). *Systema avstriiskoho prava pryvatnoho* [The system of Austrian private law]. Nakl. O. Ohonovskoi. 341 s. [in Ukrainian].

4. Dovhan, H. V. (2007). *Pravove rehuliuвання vidnosyn promyslovoi vlasnosti na zakhidnoukrainskykh zemliakh u skladi Avstro-Uhorshchyny z 1772 po 1918 rik* [Legal regulation of industrial property relations in the western Ukrainian lands as part of Austria-Hungary from 1772 to 1918]. *Visnyk of The Lviv University. Series Law*. № 45. S. 62–64 [in Ukrainian].

Boiko Ihor,

Doctor of Law, Professor

(Ivan Franko National University of Lviv, Lviv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6841-0271>

HISTORICAL EXPERIENCE OF INTELLECTUAL PROPERTY REGULATION IN GALICIA AS A PART OF AUSTRIA AND AUSTRO-HUNGARY (1772–1918)

The article analyzes the features of the legal regulation of intellectual property in Ukraine, in particular in the Ukrainian lands of Austria and Austria-Hungary (1772-1918). The author shows that the main source of legal regulation of civil relations, in particular intellectual property, in Galicia as part of Austria and Austria-Hungary (1772–1918) was the Austrian Civil Code of 1811. Property rights under the Austrian Civil Code of 1811 were the right of ownership, the right of possession, the right to pledge, and easements. The author highlights that things were divided into corporeal, disembodied, movable and immovable, used and unused, with price and without price. The bodily things were those perceived by the sense organs. Disembodied things included, first of all, property rights - the right to fish, hunt, and so on. It is shown that in the Austrian Empire for the first time the provisions on the legal regulation of intellectual property were provided for in the Civil Code of 1811 (Articles 1164–1170). The author shows that the Austrian legal acts of 1846 for the first time regulated the free use of works, including the right of translation, citation. According to the law of 1846, the artist had to reserve the right of reproduction and exercise it for 2 years under the threat of losing his rights. It is emphasized that the presence of Western Ukrainian lands in the Austro-Hungarian monarchy, in comparison with the previous period of the Commonwealth, contributed to the spiritual progress of the Ukrainian nation, intensified cultural and artistic processes in Ukrainian lands. The author reveals that an important and new normative act in the field of intellectual property regulation was the Austrian Copyright Act for works of literature, art and photography, adopted on December 26, 1895. Attention is focused on the fact that the development of industrial property rights was carried out under the influence of economic development, which in the western Ukrainian lands as part of Austria was slower than in the economically developed regions of Austria, and thus - Austria-Hungary. It is concluded that the development of legal regulation of intellectual property in Galicia as part of Austria and Austria-Hungary (1772-1918) formed a certain experience, which was characterized by the specification of objects, subjects, the definition of intellectual property, the consolidation of copyright and their defense in court.

Key words: civil law regulation; intellectual property; property law; Galicia; Austria; Austria-Hungary.

Надіслано до редколегії 03.11.2021

Рекомендовано до публікації 08.11.2021